

universitat
internacional
de la pau

Conferència de cloenda 18 de juliol de 2007

Àlex Masllorens

Per a mi és un plaer i un honor fer la conferència de cloenda de la vint-i-dosena edició del Curs d'Estiu de la Universitat Internacional de la Pau.

Que se m'hagi demanat fer-ho aquest any és una coincidència feliç, ja que aquesta mateixa setmana he dut a la impremta, com editor, el llibre "Cultivemos la Paz" d'Adolfo Pérez Esquivel, que espero que serà a les llibreries a partir de l'ú de setembre. No oblidó el paper que l'Adolfo ha tingut i continua tenint en aquesta Universitat ni tampoc que ell hagi fet en diverses ocasions la conferència de cloenda.

He de començar per dir que no sóc expert en la matèria. I menys encara en Processos de Pau. Ho dic sincerament. No seria honest pretendre el contrari. I menys encara amb les importants contribucions que hi ha hagut des del dia 12 en aquest marc de la Universitat de la Pau.

Aviso, doncs, el respectable públic aquí reunit que he preparat una intervenció que podríem definir com "minimalista". La pau pensada i analitzada des d'una perspectiva molt personal i quotidiana. He vingut per reivindicar qüestions que semblaran molt menors.

Partiré d'una premissa que, de tant òbvia, sembla molt gastada: no és possible contribuir a la pau del món, de la humanitat, sense assolir abans una dosi mínima de pau personal, interior, i com més profunda millor. Una pau que es basi en l'acceptació d'un mateix i en l'aspiració de fer possible un món més just i més humà (més pacífic, en definitiva) a partir de petits gestos i de petites contribucions en l'entorn més proper.

Desconfio d'aquells que parlen molt de pau i no saben fer altra cosa que crear mal rollo i tensió al seu voltant.

Però, per una altra banda, és cert que no se'ns ha educat per conviure amb el conflicte i per això a moltes persones el conflicte, en ell mateix, els produeix sensació de fracàs. Els sembla que el conflicte i la pau són incompatibles.

El conflicte no ha de ser sinònim del mal, sinó la manera com s'expressa la relació entre els humans. I sempre hi podem trobar alguna qualitat amagada.

Els antics grecs de l'època micènica van descobrir i testimoniar fins i tot com el conflicte portat a l'extrem, és a dir la guerra, tenia uns efectes curiosos imprevistos en el seu model familiar patriarcal. Com més triomfaven i més lluny anaven els exèrcits per envair nous pobles, menys dones portaven amb ells. Hi havia escassetat de dones. Les campanyes duraven anys i els homes tenien

necessitat d'aparellar-se. Ho fèien, doncs, amb les dones dels pobles conquerits, després d'haver matat els mascles o d'haver-los fet esclaus. I vet aquí que, d'aquesta manera, les dones dels pobles sotmesos penetraven en les famílies dels vencedors i ja la primera generació dels nous nascuts combinava orgànicament la llengua i la cultura de la mare i la del pare. L'element matern acabava essent tant més fort com més gran era l'absència del pare de família, que s'havia d'ocupar de la caça i de la guerra. I, d'aquesta manera, quant més èxit tenien els vencedors, quant més pobles anaven conquerint, més s'anava transformant la seva cultura i la seva llengua, influïdes per les dels vençuts. En algun sentit, els vençuts també vencien.

Al final, per moltes teories sobre conflictes i sobre jocs que es vulgui, la violència és present en formes diverses i, a vegades, molt extremes i molt doloroses.

Veiem i parlem sobretot de les expressions més extremes de la violència : les que comporten assassinats, sang i força física, però no sempre veiem les més letals i quotidianes i que afecten a més milions de persones arreu del món. Són les que s'exerceixen des d'estructures econòmiques i socials injustes i des de mecanismes que generen desigualtats, exclusió, pobresa, repressió, opressió i alienació.

Les morts que provoca la violència estructural arreu del món suposen una quantitat que s'ha arribat a calcular entre 50 i 100 vegades superior a les morts vinculades amb la violència directa o física, incloses les víctimes de la guerra.

Els informes anuals del PNUD sobre Desenvolupament Humà són prou explícits en aquesta matèria. Mostren clarament els nivells de violència estructural que existeixen a la Terra. Centenars de milions de persones no ténen accés a l'educació, a la sanitat, a l'aigua potable, a un habitatge digne i a tants béns considerats bàsics. Aquest desordre planetari és la mostra més evident d'una violència estructural estesa arreu del planeta i que, per la seva dimensió, constitueix actualment el repte més gran que existeix per impedir la pau.

És evident que una de les característiques de la violència estructural al llarg de la història és que ha aconseguit posar en marxa mecanismes de "naturalització" de les injustícies, de la pobresa i dels desequilibris, presentant-los com un fet secular, inevitable i natural. L'alienació ha funcionat de meravella i ha condicionat la possibilitat de buscar respostes (pacífiques o violentes).

L'Església institucional ha jugat en això un rol determinant. Tot i que alguns Sants Pares dels primers segles havien estat enormement radicals en la denúncia de les injustícies. En general, els pares fundadors insistiren sempre en què el que sobra al ric pertany al pobre i havien arribat a justificar el robatori, si es feia per necessitat. Naturalment, quan sostenien que el què sobra al ric pertany al pobre, els sants pares no ignoraven que la majoria dels rics podien exhibir els títols de propietat en regla, però feien una interessant distinció entre "legal" i "just", qüestionant molt a fons l'ordre social vigent.

“Vosaltres us baseu en les lleis dels poderosos, no en les del Creador”, insisteix Sant Gregori Naciàncè. I en termes semblants s’expressen Sant Joan Crisòstom, Sant Ambrosi, Sant Agustí o el mateix Sant Bernat quan escriu: « En els vostres palaus sempre se citen les lleis, però són les lleis de Justinià i no pas les del Senyor ».

Hi ha hagut altres representants eclesiàstics que, com ja he dit, vèien les coses d’una altra manera. El nostre mossèn Cinto, que era una bona persona, sens dubte, va escriure un poemeta on deia: “Nuestro Señor Jesucristo/quiere tanto la pobreza/que, no hallándola en el cielo,/ vino a buscarla a la tierra”. Oblidava allò que havia dit Sant Tomàs d’Aquino: que “la pobresa, per ella mateixa, no és bona”. I que una cosa és ser pobre per amor als pobres i una altra ben diferent per amor a la pobresa.

Ho va reflectir també, encara que d’una altra manera, Antonio Machado quan li feia dir a Juan de Mairena: “El Cristo muriendo en la cruz para salvar al mundo no es lo mismo que el mundo crucificando al Cristo para salvarse. Aunque pudiera parecerlo no es lo mismo”.

Vull reflexionar sobre tres elements que em semblen claus per a aconseguir la “pau interior” a la qual m’he referit, i sense la qual em sembla improbable que les persones del nostre entorn (i nosaltres mateixos) tinguin/tinguem prou tranquil·litat d’esperit, prou qualitat de vida, prou pau, com per esdevenir elements necessaris i imprescindibles per bastir una societat més equilibrada i més pacífica.

La violència estructural tendeix avui, també en els països rics, a privar-nos d’elements clau per ser feliços. Hem de reivindicar l’aspiració de tota persona a la felicitat com a bé comú indispensable per arribar a una societat més humana.

Potser sembla una utopia, però ja va dir Víctor Hugo que “la utopia és la veritat del demà”. No podem, doncs, renunciar-hi.

De tots els elements d’equilibri i de benestar de què ens priva el pervers sistema econòmic actual, que són molts, en vull destacar especialment tres. Considero que sense aquests tres béns la persona humana viu castrada i impedita d’exercir la seva humanitat més elemental.

Em refereixo a l’**espai**, al **temps** i al **silenci**. I a aquests tres tresors dedicaré la resta de la intervenció.

Considero que per ser ric en els nostres dies, més enllà de tenir molts diners, que és sens dubte una manera evident de ser ric, cal gaudir d’**espai**, de **temps** i de **silenci**.

Hi ha persones molt riques que no han volgut o no han sabut gaudir d’aquestes tres riqueses, avui tan escasses.

Bertolt Brecht li fa dir a un dels seus personatges en una obra de teatre, queixant-se als déus: “¿Com és possible ser bona quan tot està tan car?”.

I jo pregunto: ¿Com és possible viure en pau si l'**espai**, el **temps** i el **silenci** estan tan cars? Si són actualment uns béns tan escassos.

Hi ha persones que no ténen riqueses materials, però que han descobert fins a quin punt són privilegiades si són capaces de gaudir d'**espai**, de **temps** i de **silenci**.

L'espai

Evidentment, NO l'espai sideral.

Les persones som éssers socials. Ens relacionem, busquem els altres, els oferim el nostre temps i la nostra companyia.

Però necessitem també alimentar la nostra individualitat i comptar amb un espai propi, que ens permeti gaudir de tranquil·litat i de privacitat. Tots, des que som infants, precisem d'aquest reducte per reposar i estar sols. Un refugi físic que ens aporta seguretat i un refugi emocional on podem trobar-nos amb una soledat buscada i necessària.

La zona privada de cada persona limita amb l'exterior. És una parcel·la des de la qual prenem consciència de nosaltres mateixos. Definim com volem relacionar-nos amb els altres i com volem que ens tractin. Marcar bé els límits ens permet conèixer els límits dels altres i propicia que no envaïm els territoris aliens. La protecció d'una zona reservada no suposa cap fugida, ni que ens desconnectem del món. Ans al contrari, és un aïllament necessari per preservar l'equilibri, per carregar les piles, no és un lloc buit en el què ens hem d'ocultar.

Comptar amb un espai per a nosaltres és imprescindible per: conèixer-nos realment; adonar-nos de què passa al nostre voltant; aprendre a reflexionar; practicar la comunicació amb nosaltres mateixos.

Si ho miréssim a la inversa, veuríem què difícil resulta ser una persona de pau sense gaudir d'un espai personal per a conèixer's millor, per a poder reflexionar i per a practicar la mínima introspecció necessària.

De la mateixa manera, si usem bé l'espai (i això significa, prèviament, que n'hem de tenir), podem: escoltar el què pensem i sentim, saber el que volem i desitgem, entendre la vida i veure cap a on anem, analitzar la nostra coherència, saber com reaccionem davant de situacions noves i diferents i analitzar com ens comuniquem amb els altres.

L'espai propi és un lloc físic, és la butaca, és el nostre racó de sempre, és la cambra de bany on ens podem tancar, és la cuina. En aquests llocs hi hem de poder estar sols i viure conscients aquesta soledat buscada, volguda.

Un bon equilibri personal, una bona autoestima, requereix d'un trànsit continuat del nostre espai privat al públic. Ambdós es complementen, s'enriqueixen i es necessiten. Hem d'estar en el món perquè formem part d'ell, però al mateix temps tenim dret a gaudir de la famosa "cambra pròpia" de la que parlava Virgínia Wolf. I ella en parlava amb tot el sentit, ja que reivindicava que com a dona també tenia dret a l'espai. Avui, els joves i els més pobres ens interpel·len també des del seu dret a tenir la seva « cambra pròpia ».

Avui el sistema, amb l'excusa de la competitivitat, de la manca de sòl, de la globalització o del *sursum cordam*, ens nega l'espai vital mínim per viure amb llibertat. O, dit d'una altra manera, l'ha posat a uns preus que per a molta gent resulten inassequibles. Especialment per als qui més necessitat ténen d'un espai per a iniciar una vida autònoma i emancipada: els joves. Tenir un espai propi és un luxe.

Aquesta manca d'espai genera molta violència. No solament és una violència exercida contra els joves que no puguin emancipar-se. També és una violència contra les persones i les famílies més pobres que han d'amuntegar-se en poc espai i viure en promiscuïtat. No són lliures per a tancar-se en un espai propi per preservar la intimitat. Això genera molta violència. Una violència induïda.

He conegut famílies de diversos barris de Barcelona que viuen en pisos petits, d'entre 35 i 50 metres quadrats com a màxim. A vegades són quatre o més membres i la manca d'espai i la promiscuïtat amb què viuen (ja no parlo de les condicions físiques o urbanístiques d'alguns edificis, ni dels avis que no poden sortir de casa perquè viuen en pisos alts sense ascensor i amb escales en molt males condicions), condicionen la relació entre les persones i les activitats que duen a terme. És difícil que en un espai tan petit i compartit, una criatura pugui concentrar-se per llegir un llibre o per fer els deures, o simplement disfrutar la soledat.

¿Algú pot dubtar fins a quin punt aquesta manca d'espai condiona la vida de les persones?

El sistema ha mercantilitzat l'espai. Ja no és un bé comú. És privat. I les grans operacions mafioses d'avui són comprant i venent espai, l'espai dels altres. Jugant amb la capacitat i la incapacitat dels ciutadans (i especialment els ciutadans més joves) de comprar o no comprar un espai propi. Un espai per ser més persones.

En aquest moment, a 24 de les 52 províncies espanyoles la superfície mínima dels habitatges de protecció social ja és de menys de 50 metres quadrats. A Zamora s'hi pot trobar el pis protegit més petit, que té només 26 metres quadrats. ¡A Zamora! ¡Algú ha sentit mai que a Zamora, una de les províncies menys poblades d'Espanya, hi hagués manca de sòl! ¡Naturalment que no! Això no té a veure amb el sòl. És una altra cosa. És la perversió. La sacralització de la propietat privada.

Tot això ho he estat contrastant aquests dies amb lectures que fan referència als primers temps del capitalisme. Hi he trobat passatges impressionants. Hi he

pogut constatar, per exemple, com en l'Anglaterra de la revolució industrial als treballadors se'ls va privar "legalment" fins i tot dels horts i dels pastos comunals que els permetien sobreviure amb els baixíssims salaris que rebien, per treballar durant jornades inacabables.

Referint-se a aquella època, Eric Hobsbawn considera que "l'organització de l'economia era una conspiració permanent per a restringir el nivell de vida de les classes treballadores".

Moltes famílies obreres perdien "legalment" (això sempre) els seus horts (éren les lleis de Justinià). Els suburbis es construïen allà on hi havia camp. L'elevat nivell dels lloguers imposava l'acceptació d'hostes, als quals se'ls llogava un matalàs darrera d'una cortina, que aïllava simbòlicament l'espai íntim necessari. Els arquitectes van arribar a justificar que si no feien més grans els habitatges era per evitar que hi haguessin més rellogats.

Els primers urbanistes, o simplement els responsables municipals, es van veure incapaços de fer front al fluxe de treballadors que arribaven en massa per buscar feina a les fàbriques. La solució més fàcil i immediata va ser reduir l'espai dels habitatges (recordem, per exemple, els famosos "quarts de pis de la Barceloneta", dintre dels quals és possible, encara avui, tocar els dos extrems de la sala d'estar estirant els braços). Ja en l'època de la revolució industrial, Anglaterra va ser pionera també en això: els promotors privats van començar a edificar ràpidament en terrenys barats, que havien estat rebutjats fins aquell moment, perquè eren llocs insalubres. Allotjaments exigus on s'allotjaven famílies per a les quals el lloguer constituïa una càrrega pesadíssima.

Els treballadors estaven tan ocupats treballant per malviure i per pagar tots els deutes, que no tenien temps per pensar ni per organitzar la rebel·lió.

¿El conformisme d'avui, té alguna cosa a veure amb allò?

Salvant les distàncies, a molts ens pot venir al cap la imatge del cinturó de Barcelona a començament dels anys seixanta. L'aixecament de barris com Bellvitge, Sant Ildefons, La Pau, Vallbona, Marianao... en ciutats que van passar de tres mil habitants a cent-cinquanta mil, sense que ningú hagués previst que els qui hi anaven éren persones (i no solament mà d'obra) i tenien necessitats humanes que anaven molt més enllà d'un llit i d'una televisió.

Molts anys després, referint-se a l'onada migratòria del Tercer Món dels anys vuitanta, crec que va ser Ben Jelloun qui va escriure aquella sentència famosa: "El problema és que només volíem mà d'obra barata i ens han vingut persones".

A l'Anglaterra victoriana, a les grans ciutats industrials, es calcula que el 20 per cent de la població vivia, d'alguna manera, sota terra, en sòtans sense llum i plens d'humitat. I una altra part en graners i magatzems.

La qüestió és si algú s'ha proposat que l'espai torni a ser un bé escàs. O simplement és el resultat de la mala gestió o de l'egoïsme del mercat.

Fins no fa tants anys, l'urbanisme era sinònim de bé comú, de defensa dels interessos de la majoria. Una de les conseqüències nefastes del boom immobiliari ha estat que avui la construcció urbanística ja no és vista com a sinònim de millora per a la qualitat de vida de la ciutadania.

Algunes decisions urbanístiques o en matèria d'habitatge ténen la capacitat evident de transformar la vida de les persones. I podria haver estat per bé.

El temps

Va estretament vinculat a l'espai. I no només en les lleis de la física.

La física descriu l'espai-temps com la unitat geomètrica en la qual es desenvolupen tots els esdeveniments físics de l'univers. Segons la física, perquè "passi" alguna cosa hi ha d'haver necessàriament un espai i un temps. Els fets succeeixen en un espai, però també en un temps determinat.

Així, la utilització de l'espai propi (suposant que el tinguem) no és possible si no ens dediquem també un temps. L'ús de l'espai necessita d'un temps. ense temps és impossible gaudir de l'espai.

És un temps d'elecció: elecció de la soledat, elecció de la companyia, elecció de què volem fer i amb qui... temps per sentir la llibertat, per sentir-nos artífexs de la nostra vida, temps de ser i per ser. ¡Temps per experimentar la pau de tenir temps en un espai propi!

Ha escrit el físic Javier Tejada que: "Al segle XIII, amb la invenció del rellotge, el temps es va transformar en una entitat abstracta amb existència pròpia. El rellotge va ser el què va permetre dissociar el temps dels cicles naturals i va contribuir en gran mesura a que es tingués consciència d'un món independent, mesurat en seqüències matemàtiques. L'obsessió pel temps, pel curs ràpid i a vegades desordenat, com deïa Petrarca, es típica dels renaixentistes. Per a ells, el temps posseeix una fletxa i el seu devenir és irreversible. El concepte abstracte de temps va tenir un gran impacte en l'economia (impacte que encara avui estem pagant). Les campanes i el rellotge van començar a marcar l'inici del treball i de les transaccions econòmiques i el capital va iniciar la seva expansió prestamista". De passada, com qui no vol la cosa, es va inventar la màquina de fitxar, per controlar les hores de feina i la puntualitat dels treballadors.

Dediquem cada cop més temps a una feina que potser no ens satisfà (tampoc no és allò pel que ens havíem preparat ni el què havíem desitjat fer). ¿I les condicions? Pregunteu-les al comerç: 48 hores a la setmana, sis dies, i en alguns llocs, com a les llibreries més importants de Barcelona, per sota del salari mínim... Mireu el diari d'abans d'ahir: un milió de catalans no arriba als mil euros per mes.

Però això no és tot. L'objectiu és que tot el nostre temps estigui ocupat en poder pagar l'espai. Com diu Trias de Bes: "allò que havia de ser la hipoteca de

la seva vida s'acaba convertint en una hipoteca de la seva vida". O sigui que per tenir un petit espai, abans hem hagut de vendre tot el nostre temps. El sistema ha « vampiritzat » el nostre temps disponible.

¿Què ha passat?

(Suggereix Trias de Bes) "Potser ens cal un nou marc de referència. L'allunyament de l'espiritualitat al món occidental i la pèrdua de valors menen necessàriament a deixar de trobar sentit a tot allò que fem. Per això, entre d'altres motius, el sistema s'ha apropiat del nostre temps".

"L'economia ha d'integrar aspectes que vagin més enllà del convencional. Erich Fromm ho va plantejar en el seu moment: (va preguntar) "¿Per què hem de tenir individus malalts per aconseguir una economia sana?" L'economia resisteix, de moment; però molts individus, no. I cal no oblidar que els qui sustenten l'economia són, sobretot, els individus. ¿Què està passant? Es necessita urgentment una utopia que substitueixi les que s'han perdut. Hi ha una crisi d'utopies". La lluita per la justícia social, per la cohesió, per una societat més igualitària (que és, en definitiva, el combat per la PAU pot ser una bona utopia).

"El sistema no ha de prendre a l'individu més temps del que sigui just i, al mateix temps, li ha de proporcionar vies per a l'expressió de l'amor, de l'humanisme, de l'espiritualitat, de la cooperació, de la solidaritat i de l'ajut als altres. El temps és un factor essencial de la nostra vida. I un sistema que se n'oblidi està condemnat al fracàs".

El silenci

Està també íntimament lligat a l'espai i al temps. Per trobar el silenci ho hem de fer en un espai concret. I, sobretot (no cal que hi insisteixi) tots tenim clarament l'experiència que en segons quins espais no és possible el silenci.

Que el silenci té relació amb el temps és quelcom irrefutable. En la música un "silenci" és un signe que s'utilitza per mesurar la durada d'una pausa. És a dir, que en música, un silenci és una pausa entre dos sons. O, dit d'una manera més suggerent, en música un silenci és una nota que no s'executa.

Un silenci ben situat enmig d'una composició musical pot contribuir enormement a fer-la més bella. Si la música calla de sobte, el silenci s'escolta amb tota claredat.

És com quan la televisió queda sense imatge o la ràdio sense veu. Pot passar només durant dècimes de segon, però a l'oient o a l'espectador, el silenci o el negre de la pantalla li poden semblar eterns.

El llenguatge verbal escrit també té els seus silencis. Les comes i els punts, dispersos pel text com esquixos, dosifiquen la lectura i administren els silencis.

Fins i tot regulen la respiració. Els punts suspensius deixen penjat el discurs durant uns segons o unes dècimes.

El silenci: guardar silenci, emmudir, no dir res: vasta metàfora d'un món en el qual es diu tot. Des del *gran silenci* dels cartoixos, fins el famós minut de silenci d'homenatge a les víctimes. La fotografia de la infermera posant el seu dit asèptic sobre uns llavis freds a l'hospital. El silenci social, incòmode, dels ascensors...

En les formes musicals modernes, la carència de silenci és una tònica d'ús compulsiu i símptoma neuròtic d'*horror vacui* sònic.

El silenci és un dels grans luxes del nostre temps. Al setembre vinent ho podrem constatar en una instal·lació sonora al Pati de les dones del CCCB, a Barcelona, anomenada "El so a dins la cova". I també ho podem constatar al famós "flotàrium" de la plaça Narcís Oller, on el luxe consisteix a tancar-se en un espai sense so i sense gravetat. El no-soroll com a luxe. Versus la necessitat de molta gent –sobretot joves- d'estar connectats permanentment als auriculars (mp3, ipod, mòbil, música electrònica, conduint a la moto i al cotxe, a l'habitació....) Sorolls que trepen constantment pel nostre nervi auditiu per conformar la banda sonora de tantes vides aburridas i buides.

Al final, avui, el silenci és allò que passa desapercbut sota la rotunda potència sonora dels missatges i de les promocions. La publicitat, com sabem, no respecta el volum que hem elegit per al nostre aparell de televisió i es permet apujar el sò per cridar l'atenció.

Diu un text taoista, sobre la saviesa del silenci intern:

"Parla només quan sigui necessari. Pensa el què vols dir abans d'obrir la boca. Sigues breu i precís, ja que cada cop que deixes sortir una paraula per la boca, deixes sortir alhora una part del teu txi... Aprèn a ser com l'Univers, escoltant i reflexant l'energia sense emocions denses i sense prejudicis. Essent com un mirall sense emocions, aprenem a parlar d'una altra manera... Pren un moment de silenci intern per a considerar tot el què es presenta i pren després la teva decisió... El teu silenci intern et torna impassible. Fes regularment un dejuni de la paraula per tornar a educar l'ego que té el mal costum de parlar tot el temps. Practica l'art de no parlar. Prent-te un dia a la setmana per a abstenir-te de parlar. Aquest és un exercici excelent per conèixer i aprendre l'univers del Tao ilimitat en lloc de voler explicar amb paraules què és el Tao. Progressivament desenvoluparàs l'art de parlar sense parlar i la teva veritable naturalesa interna reemplaçarà la teva personalitat artificial, deixant aparèixer la llum del teu cor i el poder de la saviesa del silenci... Queda't en silenci, cultiva el teu poder interior. Respecta la vida dels altres i de tot el què existeix en el món".

Certament, el silenci ha estat molt més identificat amb la lluita per la pau i la no-violència que no pas l'espai i el temps. I potser és normal que hagi estat així. Però, tornant al "largo silencio" dels cartoixos, ¿algú se'ls imagina sense una

cambrà pròpia dins la cartoixa i amb molt, molt de temps personal per pregar, per contemplar la vida... i per gaudir del silenci?

Jo no.

Per a mi, el **silenci**, el **temps** i l'**espai** van íntimament lligats. I són indispensables per gaudir d'una qualitat de vida mínima i per tenir una vida interior plena. Prou plena, en definitiva, com per poder ser éssers humans en tota l'extensió del terme. I per a poder projectar un mínim de pau al voltant nostre.

Moltes gràcies per la vostra atenció... pel vostre temps i pel vostre silenci.